

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

**E. A. PONING “TAMERLANE” VA CH. MARLOWING “TAMBURLAINE THE GREAT”
ASARLARIDA BADIY TIL, OBRAZ VA NUTQNING LINGVISTIK QIYOSIY TADQIQI**

Mirova Nafisa Nurmaxmatovna

Turon universiteti, magistrant

Annotatsiya

Mazkur maqolada Edgar Allan Poe ning “Tamerlane” poemasi va Christopher Marlowe ning “Tamburlaine the Great” dramasi Tamerlan obrazining lingvopoetik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot lingvopoetika, kognitiv lingvistika va diskursiv yondashuvlar asosida olib borilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, Poe asarida Tamerlan obrazi ichki ruhiy fojia, pushaymon va melankolik tafakkur orqali ifodalansa, Marlowe dramasi u mutlaq hokimiyat va titanizm timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu maqolada til birliklari orqali badiiy tafakkurning shakllanish mexanizmlarini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: lingvopoetika, Tamerlan obrazi, qiyosiy tahlil, metafora, diskurs, nutq akti, konsept, semantik maydon, romantizm, Renessans

**ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО
ЯЗЫКА, ОБРАЗА И РЕЧИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Э. А. ПО «ТАМЕРЛАН» И К. МАРЛО
«ТАМЕРЛАН ВЕЛИКИЙ»**

Мирова Нафиса Нурмахматовна

Университет Турон, магистрант

Аннотация

В статье проводится сравнительный анализ лингвопоэтических особенностей образа Тамерлана в поэме Эдгар Аллан По «Тамерлан» и драме Кристофер Марло «Тамерлан Великий». Исследование выполнено на основе лингвопоэтики, когнитивной лингвистики и дискурсивного подхода. Результаты показывают, что в произведении По образ Тамерлана раскрывается через внутреннюю духовную трагедию, раскаяние и меланхолическое мышление, тогда как в драме Марло он предстает как символ абсолютной власти и титанизма. Статья раскрывает механизмы формирования художественного мышления через языковые средства.

Ключевые слова: лингвопоэтика, образ Тамерлана, сравнительный анализ, метафора, дискурс, речевой акт, концепт, семантическое поле, романтизм, Ренессанс.

**A LINGUISTIC COMPARATIVE STUDY OF ARTISTIC LANGUAGE, IMAGERY, AND
SPEECH IN E. A. POE’S “TAMERLANE” AND CHRISTOPHER MARLOWE’S
“TAMBURLAINE THE GREAT”**

Mirova Nafisa Nurmaxmatovna

Turon University, Master’s student

Abstract

The article presents a comparative analysis of the linguopoetic features of the image of Tamerlane in Edgar Allan Poe’s poem “Tamerlane” and Christopher Marlowe’s drama “Tamburlaine the Great.” The study is based on linguopoetics, cognitive linguistics, and discourse approaches. The findings show that in Poe’s work, the image of Tamerlane is expressed through inner spiritual tragedy, remorse, and melancholic reflection, whereas in Marlowe’s drama, he appears as a symbol of absolute power and titanism. The article reveals the mechanisms of artistic thinking formation through linguistic means.

Keywords: linguopoetics, Tamerlane image, comparative analysis, metaphor, discourse, speech act, concept, semantic field, Romanticism, Renaissance.

Lingvopoetika zamonaviy tilshunoslik va adabiyotshunoslik kesishmasida shakllangan ilmiy yo‘nalish bo‘lib, badiiy matnda til birliklarining estetik, obrazli va semantik funksiyalarini o‘rganadi. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi turli davr va madaniy muhitda yaratilgan asarlarda bir xil tarixiy shaxs — Tamerlan obrazining turlicha lingvopoetik talqinini aniqlash zarurati bilan belgilanadi.

Ushbu maqola asosida Poe va Marlowe asarlaridagi til, nutq va obraz tizimi qiyosiy o‘rganiladi [1; 20–22-b.; 2; 15–18-b.]. Tadqiqotning maqsadi — Tamerlan obrazining lingvokognitiv va diskursiv modelini aniqlash hamda til vositalari orqali badiiy tafakkur mexanizmlarini ochib berishdir [6; 30–32-b.;

7; 90–95-b.].

Metodlar

Tadqiqotda quyidagi metodlar qoʻllanildi: leksik-semantik tahlil — soʻzlarning maʼno qatlamlarini aniqlash [5; 42–45-b.], sintaktik tahlil — gap tuzilmalari va stilistik yuklamani oʻrganish [5; 78–82-b.], pragmatik tahlil — nutq aktlari va diskurs funksiyalarini aniqlash [7; 120–124-b.], konseptual tahlil — asosiy konseptlarni aniqlash (qudrat, muhabbat, taqdir) [7; 95–100-b.], metaforik va ramziy tahlil — obrazlilik mexanizmlarini ochish [6; 60–65-b.], qiyosiy-lingvopoetik yondashuv — ikki asarni tizimli taqqoslash [6; 70–75-b.].

Asosiy qism

“Buyuk Tamburlaine. U skif choʻponidan oʻzining nodir va hayratlanarli fathlari orqali nihoyatda qudratli va buyuk hukmdorga aylangan.” Morfo-sintaktik tahlil — Early Modern English ortografiyasi va leksik variantlar (“woonderfull”, “mightye”). Sintaksis: complex NP with multiple postmodifiers (“from a Scythian Shepheard by his rare and woonderfull Conquests”) — heavy nominal phrase used as title/clausal nominalization. Leksik-semantik tahlil — Leksika: archaic spellings reflect historio-stylistic register; “rare and woonderfull Conquests” — evaluative adjectives producing epic tone. Semantika: nominalization (“Conquests”, “Monarque”) foregrounds status and agency. Pragmatik / nutq-akt tahlil — Speech act: performative titular/epigraph — announces narrative frame and invites awe. Discursive effect: grand register primes audience for epic spectacle; orthographic archaism signals historical distance and authority [1; 23-b.].

Tamburlaine boast:

“I thus conceiving, and subduing both,
That which hath stoop’d the chiefest of the gods,
Even from the fiery-spangled veil of heaven,
To feel the lovely warmth of shepherds’ flames,”

Leksik-semantik tahlil — Leksika: cosmic imagery (“veil of heaven”, “fiery-spangled”) juxtaposed with pastoral (“shepherds’ flames”) — semantic contrast between sublime and mundane. Metaphorical scale: hyperbole and personification (gods stoop). Pragmatik / nutq-akt tahlil. Illocution: boasting performative; speech act aimed at self-elevation and audience persuasion. Rhetorical strategy: amplification (climactic listing) to create overwhelming rhetorical force; blank verse cadence supports ceremonious delivery [1; 24-b.].

Performative future — “I will the sun out-face, and with his beams Burne up the morning leade that gilds the land;”

Morfo-sintaktik tahlil: Predicate: strong volitional future “I will” + verb compounds (“out-face”) — productive morphological processes (verb + particle). Object: “the morning leade that gilds the land” — noun phrase with relative clause; lexical chaining. Leksik-semantik tahlil: Leksika: aggressive dynamic verbs (“out-face”, “burne up”) create violent telic imagery. Semantics: metaphoric aggression toward cosmological entities (sun) marks character’s hubris. Pragmatik / nutq-akt tahlil: Speech act: commissive (promise/intent) + expressive of volition; also a threat to nature — performative assertion of agency. Perlocution: aims to intimidate and demonstrate dominance; audience perceives rhetorical potency and theatrical bravado [1; 25-b.; 2; 48–49-b.].

Zenocrate dialogue — “Why shouldst thou be so proud, and vaunt so high?” Morfo-sintaktik tahlil: Interrogative syntax with archaic second person modal “shouldst”. Short, economy of structure — interrogative functions as adversarial stance. Leksik-semantik tahlil: Leksika: “proud”, “vaunt” — evaluative lexis marking boastfulness and social reproach. Semantic: direct challenge to speaker’s face-work; gendered interaction possibly implied. Pragmatik / nutq-akt tahlil. Illocution: confrontative question — seeks justification; functions as face-threatening act to the addressee’s positive face (pride). Interactional role: positions speaker as moral/ethical critic, constraining protagonist’s rhetoric [2; 60–61-b.].

Stage direction / multimodal cue — “Enter Tamburlaine in his robes of state, after the manner of a conqueror.” Morfo-sintaktik tahlil: Imperative/elliptical stage direction; nominal phrase “robes of state” + prepositional modifier. Brief, descriptive clause oriented to stage action. Leksik-semantik tahlil: Leksika: “robes of state”, “conqueror” — visual lexemes producing costume semantics and semiotic cues. Multimodal semantics: language encodes visual semiotics (costume + gesture) that interact with spoken lines. Pragmatik / nutq-akt tahlil: Function: directive to performers; discourse element outside character utterance but crucial for meaning construal. Pragmatics: stage directions cue audience interpretation, aligning verbal rhetoric with visual spectacle; this multimodality amplifies linguistic performativity [2; 72–

73-b.].

Qiyosiy jihatlar

Janr va dialog-va-monolog. Poe: lyric/monologic, ichki vokalizatsiya; til — introspective, compact metaphors, interjections, modal retrospection. Marlowe: dramatik, performativ va sahnaga yoʻnaltirilgan; til — grandiose, amplifikatsion, performativ verbs va imperatives [4; 88–92-b.]. Prosodiya va metrik tizim. Poe: sheʼriy lineation, enjambmentlar yordamida ichki ritm; lirizm ustun [3; 112–115-b.]. Marlowe: blank verse — ritmik blank-verse enjambment va iambic pentameterga yaqin tuzilma (EME varianti); sahna ritmiga mos [4; 120–125-b.]. Obraz tizimi. Poe: ichki obrazlar, melankolik imagery, diniy/atonement lexicon [1; 30–32-b.]. Marlowe: kosmik va pastoral kontrastlar, hyperbolic epic imagery, sahnada vizual spektakl [2; 85–87-b.]. Nutq aktlari. Poe: confessive, expressive, epistemic modality. Marlowe: commissive, assertive, hortative, threatening — sahnadagi ijtimoiy hokimiyatni amalga oshiruvchi nutq [7; 145–150-b.].

Lingvopoetika zamonaviy tilshunoslik va adabiyotshunoslikning tutashgan chorrahasida shakllangan fan sohasi boʻlib, badiiy matnda til birliklarining estetik, obrazli va ekspressiv imkoniyatlarini oʻrganishga yoʻnaltirilgan [6; 15–20-b.]. Lingvopoetika atamasi “lingvistika” va “poetika” tushunchalarining sintezi sifatida yuzaga kelib, badiiy matnni nafaqat adabiy, balki tilshunoslik nuqtayi nazaridan ham yaxlit tizim sifatida tahlil qilish imkonini beradi [6; 25–28-b.]. Ushbu fan tilni oddiy kommunikativ vosita sifatida emas, balki badiiy mazmunni yaratuvchi, obrazni shakllantiruvchi va estetik taʼsirni yuzaga chiqaruvchi asosiy omil deb qaraydi [6; 40–42-b.]. Badiiy matnda til va poetika uygʻunligi lingvopoetikaning asosiy nazariy tamoyillaridan biridir [6; 50–55-b.]. Badiiy asarda til oddiy axborot yetkazish vositasi emas, balki estetik taʼsirni yuzaga keltiruvchi badiiy mexanizm sifatida faoliyat koʻrsatadi [5; 70–75-b.]. Har bir soʻz, sintaktik tuzilma, intonatsiya, ohang va ritm muayyan badiiy yuklama bilan ishlatiladi [5; 80–85-b.].

Lingvopoetik tahlil metodlari badiiy matnni koʻp qatlamli va funksional jihatdan oʻrganishga yoʻnaltirilgan [6; 90–95-b.]. Ushbu metodlar quyidagi asosiy yoʻnalishlarni oʻz ichiga oladi: leksik-semantik tahlil [5; 42–45-b.]; stilistik tahlil [5; 120–126-b.]; sintaktik tahlil [5; 78–82-b.]; fonopoetik tahlil [5; 150–155-b.].

Lingvopoetik tahlilda, shuningdek, konseptual tahlil muhim oʻrin tutadi. Bu metod orqali badiiy matnda muhim boʻlgan asosiy tushunchalar — masalan, “qudrat”, “taqdir”, “fojia”, “muhabbat”, “hokimiyat” kabi konseptlarning til orqali qanday ifodalanishi aniqlanadi [7; 95–102-b.]. Ayniqsa, Poe va Marlowe kabi ijodkorlar asarlarida konseptlar yuqori darajadagi ramziylik va emotsional semantika bilan ifodalanadi [7; 130–135-b.]. Lingvopoetik tahlil metodologiyasi: konsept, metafora, ramz va semantik maydonlar asosida [6; 110–118-b.; 7; 140–145-b.].

Mazkur tadqiqotda Edgar Allan Poening “Tamerlane” va Christopher Marlowening “Tamburlaine the Great” asarlarining lingvopoetik xususiyatlari konseptual tahlil, metaforik tahlil, ramziy talqin hamda semantik maydon nazariyasi asosida oʻrganiladi [6; 70–75-b.; 7; 120–125-b.]. Ushbu metodologiya badiiy matnni faqat shakliy emas, balki mazmuniy, estetik va falsafiy qatlamlari bilan kompleks tahlil qilish imkonini beradi [6; 80–85-b.]. Konseptual tahlil metodologiyasi badiiy asarda muhim boʻlgan tayanch tushunchalarni aniqlash va ularning til orqali ifodalanish mexanizmini ochib berishga xizmat qiladi [7; 95–100-b.]. Konsept til va tafakkurning tutash nuqtasida joylashgan mental birlik boʻlib, u milliy, madaniy va individual ijodiy tafakkur mahsuli sifatida namoyon boʻladi [7; 40–45-b.]. “Tamerlane” va “Tamburlaine the Great” asarlarida “qudrat”, “hokimiyat”, “fojia”, “taqdir”, “muhabbat”, “zabt etish”, “magʻrurlik”, “yolgʻizlik” kabi asosiy konseptlar yetakchi oʻrin tutadi [1; 30–32-b.; 2; 50–55-b.]. Ushbu konseptlar muayyan leksik birliklar, metaforalar, ramziy obrazlar va emotsional nutq orqali shakllantiriladi [5; 110–115-b.]. Konseptual tahlil yordamida har ikki ijodkor tafakkuridagi Tamerlan obrazining psixologik, falsafiy va estetik modeli aniqlanadi [6; 95–100-b.]. Metaforik tahlil lingvopoetik izlanishning muhim tarkibiy qismi boʻlib, obrazlilikning asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi [5; 120–125-b.]. Metafora badiiy matnda faqat bezak vazifasini emas, balki tafakkur shakli sifatida ham xizmat qiladi [7; 130–135-b.].

Poening “Tamerlane” poemasi metaforalar asosan ruhiy kechinmalar, ichki iztirob, yoʻqotilgan baxt va armon semantikasini ifodalashga xizmat qiladi [1; 35–38-b.]. Marlowening “Tamburlaine the Great” dramasida esa metaforalar qudrat, olov, zabt, qon, osmon, quyosh, toj kabi sifatlar orqali hukmronlik va zoʻravonlik konseptlarini ochib beradi [2; 60–65-b.]. Metaforik tahlil orqali Tamerlan obrazining romantik va dramatik modellariga xos badiiy tafakkur farqlari aniqlanadi [6; 110–115-b.]. Ramziy (simvolik) tahlil metodologiyasi badiiy matndagi yashirin mazmun qatlamlarini ochib berishga

yo'naltirilgan [6; 120–125-b.]. Ramz — bitta badiiy birlik orqali keng falsafiy, ijtimoiy yoki psixologik ma'noni ifodalovchi vositadir [5; 135–140-b.]. Poening “Tamerlane” asarida tun, yulduz, qabr, sokinlik, yolg'izlik kabi ramzlar insoniy fojia va ruhiy bo'shliqni ifodalaydi [1; 40–42-b.]. Marlowe dramasi esa toj, qurol, qon, olov, arava kabi ramzlar mutlaq hokimiyat, zo'ravonlik va hukmronlik falsafasini anglatadi [2; 70–75-b.]. Ramzlar tahlili orqali har ikki asarda estetik ma'no qatlamlari va muallif g'oyaviy pozitsiyasi aniqlanadi [6; 130–135-b.].

Semantik maydonlar tahlili badiiy asardagi bir-biri bilan bog'liq ma'no sohalari aniqlashga yo'naltirilgan metod hisoblanadi [7; 150–155-b.]. Har bir semantik maydon muayyan konsept atrofida birlashgan leksik birliklar majmuasidan tashkil topadi [7; 160–165-b.]. Masalan, Marlowe dramasi “urush”, “qon”, “zabt”, “g'alaba”, “buyruq”, “dushman” kabi birliklar qudrat va zo'ravonlik semantik maydonini hosil qiladi [2; 80–85-b.]. Poening poemasi esa “armon”, “sokinlik”, “xotira”, “muhabbat”, “yo'qotish”, “yolg'izlik” birliklari ruhiy fojia va ichki iztirob semantik maydonini tashkil etadi [1; 45–48-b.]. Ushbu metod yordamida Tamerlan obrazining til birliklari orqali yaratilgan ma'naviy modelni aniqlash mumkin bo'ladi [6; 140–145-b.]. Mazkur metodologiya, shuningdek, kontekstual tahlil, stilistik tahlil va qiyosiy-lingvopoetik yondashuv bilan uzviy bog'liq holda qo'llanadi [5; 150–155-b.]. Har bir lingvopoetik birlik alohida emas, balki umumiy matn tizimi doirasida o'rganiladi [6; 150–155-b.]. Bu esa Tamerlan obrazining poetik modeli, qahramon nutqining emotsional-ekspressiv xususiyatlari, muallif pozitsiyasi va estetik qarashlarini kompleks ochib berishga imkon yaratadi [6; 160–165-b.].

E. A. Poe va Ch. Marlowe asarlarida Tamerlan obrazining lingvopoetik qiyosiy jadvali Natijalar (Results)

Tahlil natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

Qiyos mezon	E. A. Poe – “Tamerlane” (1827)	Ch. Marlowe – “Tamburlaine the Great” (1587–1588)
Janr	Lirik-romantik poema	Tarixiy-falsafiy tragediya (drama)
Adabiy yo'nalish	Amerika romantizmi	Ingliz Uyg'onish davri (Renessans)
Asarning umumiy ohangi	Melankolik, pushaymon, psixologik	Balandparvoz, tajovuzkor, dramatik
Tamerlan obrazi	Ichki iztirobga botgan, pushaymon shaxs	Mutlaq qudrat egasi, zabardast sarkarda
Qahramon tipi	Romantik individualist, fojiaiy shaxs	Titanik qahramon, zo'ravon hukmdor
Asosiy konflikt	Muhabbat ↔ hokimiyat (ichki ziddiyat)	Hokimiyat ↔ axloq (tashqi ziddiyat)
Leksik xususiyat	Emotsional, ramziy, diniy-lirik leksika	Harbiy, zo'ravonlik, hukmronlik leksikasi
Metaforalar	Tun, yulduz, qabr, sukunat	Quyosh, olov, toj, qon
Semantik maydonlar	Yolg'izlik, armon, yo'qotish	Qudrat, zabt, zo'ravonlik
Sintaksis	Yumshoq, enjambmentli, musiqiy	Og'ir, uzun, amrli gap konstruksiyalari
Prosodiya	Lirik ritm, ichki musiqiylik	Blank verse, iambik harakat
Konseptlar	“Muhabbat”, “Armon”, “Taqrir”	“Hokimiyat”, “Zabt”, “G'alaba”
Ramziy tizim	Ruhiy zulmat, yolg'izlik	Arava, toj, qon — hokimiyat timsollari
Estetik model	Ruhiy tragediya	Sahnaviy titanizm
Tarixiy shaxs talqini	Romantik-psixologik	Afsonaviy-harbiy
O'quvchiga ta'siri	Rahm, ichki iztirob, empatiya	Hayrat, dahshat, kuchga sig'inish
Lingvopoetik funktsiya	Ichki fojiani estetiklashtirish	Qudratni sahnaviylashtirish
Yakuniy g'oya	Hokimiyat baxt keltirmaydi	Hokimiyat g'alaba orqali quriladi
Tamerlan taqdiri	Ruhiy mag'lub	Harbiy hukmron
Asarning falsafiy yo'nalishi	Egzistensial-romantik	Irodaviy-titanik
Tilning vazifasi	Ruhiy holatni ochish	Ijtimoiy hokimiyatni namoyish qilish

Muhokama (Discussion)

Natijalar shuni ko'rsatadiki, til faqat kommunikativ vosita emas, balki kognitiv va estetik model

yaratish mexanizmidir. Poe asarida til orqali ichki tragediya konsepti shakllanadi. Bu holat George Lakoff va Mark Johnsonning konseptual metafora nazariyasini tasdiqlaydi: metaforalar tafakkur shaklidir. Marlowe esa tilni hokimiyatni amalga oshiruvchi vosita sifatida qoʻllaydi. Bu John L. Austinning nutq aktlari nazariyasiga mos keladi — nutq orqali harakat bajariladi. Shuningdek, har ikki asarda Tamerlan obrazi turli kognitiv modellarda namoyon boʻladi:

Poe → ruhiy-psixologik model. Marlowe → ijtimoiy-hokimiy model.

Xulosa (Conclusion)

Xulosa shuni koʻrsatadiki, Tamerlan obrazi Edgar Allan Poe va Christopher Marlowe asarlarida turli lingvopoetik modellarda talqin etiladi: Poe ichki ruhiy tragediyani estetiklashtirsa, Marlowe hokimiyat va qudratni dramatiklashtiradi. Til birliklari konseptual tafakkurni shakllantirishda muhim rol oʻynaydi va lingvopoetik tahlil badiiy matnning chuqur semantik hamda estetik qatlamlarini ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Marlowe C. Tamburlaine the Great. – London, 1587.
2. Marlowe C. Tamburlaine the Great. Part II. – London, 1587.
3. Marlowe C. Complete poems. – New York: Belknap Press, 1969. – 400 p.
4. English Renaissance drama. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 350 p.
5. Galperin I. R. Stylistics. – Moscow: Higher School, 1977. – 320 p.
6. Safarov Sh. Lingvopoetika. – Toshkent, 2010. – 280 b.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. – Chicago, 1980. – 256 p.